

DOCTORAATSONDERZOEK - DOCTORATS

ANNEKE GEYZEN

Culinaire vererfgoeding in Vlaanderen tussen 1945 en 2000. Een historisch-gastrolinguïstische analyse

Social & Cultural Food Studies (FOST), Vrij Universiteit Brussel (VUB), 2013. Promotor : Peter Scholliers.

Mijn doctoraatsonderzoek leidt in met de observatie dat *marketeers*, *trendwatchers* en media de huidige (her)ontdekking van een ‘eigen’ verleden en een ‘eigen’ *Heimat* als één van de fundamentele maatschappelijke krachten van vandaag beschouwen. Volgens hen moet deze (her)ontdekking worden geïnterpreteerd als een reactie op de recente internationalisering en industrialisering van de samenleving en mondt ze uit in de zoektocht naar een identiteit die mentale grenzen afbakt. Op haar beurt krijgt deze (her)ontdekking vorm in een uitdijend cultureel erfgoedveld dat zich door middel van de bewaring van materiële en immateriële cultuur voor de bescherming van een ‘eigen’ verleden en een ‘eigen’ *Heimat* en dus voor de afbakening van een ‘eigen’ identiteit inzet. De afgelopen jaren hebben dergelijke bewarings- en beschermingsinitiatieven zich in toenemende mate op zogenaamde *historical cuisines* toegespitst, waarbij culinaire kennis en *knowhow* uit ‘de goeie ouwe tijd’ voor invloeden van de hedendaagse internationaliserende en industrialiserende voedselketen worden behoeft. Binnen dergelijke context hebben belanghebbende actoren – *marketeers*, *trendwatchers* en media, maar evengoed erfgoedwerkers – het over traditionele bereidingen, gerechten op grootmoeders wijze of producten van bij ons als ijkpunten van een ‘eigen’ identiteit.

Als historica formuleer ik bij deze uitspraken een aantal kritische kanttekeningen. Ten eerste voeg ik een noot toe bij de profilering van de internationalisering en industrialisering van de voedselketen als recente fenomenen. Historisch onderzoek heeft immers aangetoond dat deze contextuele factoren een lange geschiedenis kennen en niet alleen van recente datum zijn. Ten tweede plaats ik een vraagteken bij de vage formuleringen omtrent de zogenaamde zoektocht naar een voedsel gerelateerde identiteit. *Marketeers*, *trendwatchers* en media hebben het dan wel over het afbakenen van mentale grenzen, maar ze laten het te allen tijde na te specificeren welke grenzen worden beoogd. Geïnspireerd door de combinatie van deze kritische kanttekeningen stel ik me tot doel historisch onderzoek te verrichten naar het verband tussen voeding en identiteit en na te gaan of de internationalisering en industrialisering van de voedselketen een toonaangevende rol spelen met betrekking tot dit verband. Ik verduidelijk dat ik deze doelstelling wil bewerkstelligen aan de hand van een historisch-gastrolinguïstische analyse van culinaire vererfgoeding in Vlaanderen tussen 1945 en 2000.

Deel I – bestaande uit hoofdstukken 1, 2 en 3 – bekommert zich om de encenering van het onderzoek. In hoofdstuk 1 stel ik dat *Food Studies* de afgelopen jaren door een *heritage turn* worden gekenmerkt. *Food Studies* worden immers een toenemend aantal studies gewaar die erop zijn gericht de (hedendaagse) (her)ontdekking van een ‘eigen’ verleden en een ‘eigen’ *Heimat* in termen van identiteit en gevoelens van eigenheid te verklaren. Naar aanleiding van de identificatie van

deze *heritage turn* geef ik een overzicht van het wetenschappelijk onderzoek naar concepten die in verband kunnen worden gebracht met zogenaamde *historical cuisines*. Op basis van dit overzicht schuif ik de notie *patrimonialisation alimentaire* (culinaire vererfgoeding) als kritisch en theoretisch raamwerk voor mijn onderzoek naar voren. *Patrimonialisation* of vererfgoeding betreft de intellectuele toe-eigening van bepaalde aspecten van het voedsellandschap door middel van een uitgekende woordenschat die historische en/of geografische verankering veronderstelt. Het gaat bijgevolg om het gebruik van termen als authenticiteit, traditie, grootmoeders keuken, *terroir* en geografische indicaties. Overigens distilleer ik uit deze notie een probleemstelling waarin het verband tussen culinaire vererfgoeding en identificatieprocessen in Vlaanderen tussen 1945 en 2000 centraal staat. Ik stel me tot doel na te gaan wanneer en hoe culinaire vererfgoeding aan de oppervlakte komt en aan welke identiteiten wordt gerefereerd. Om deze centrale vraag tot een goed einde te brengen, werk ik een aantal deelvragen uit waarin wordt gepolst naar de ideologische referentiekaders, de maatschappelijke constellaties en de inhoud van de culinaire vererfgoeding.

Hoofdstuk 2 gaat over de opzet van het onderzoek en verklaart waarom voor Vlaanderen tussen 1945 en 2000 als *case study* wordt gekozen, waarom vrouwenmagazines een geschikte bron zijn om het onderzoek tot een goed einde te brengen en hoe ik de magazines methodologisch heb benaderd om de materie en de onderzoeksresultaten de baas te kunnen. Ik opteer voor de combinatie

van een kwantitatieve predicaatanalyse en een kwalitatieve *close reading* die ik op drie vrouwenmagazines toepas : het maandblad van de katholiek geïnspireerde Belgische Boerinnenbond/Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen (*De Boerin/Bij de Haard/Eigen Aard*), het maandblad van de Socialistische Vooruitziende Vrouwen (*De Stem der Vrouw*) en het commercieel georiënteerde blad voor de stedelijke (klein)burgerij en middenklassen *Het Rijk der Vrouw*.

Hoofdstuk 3 geeft een bondig overzicht van de contextuele factoren die Vlaanderen na de Tweede Wereldoorlog kenmerken. Het schotelt een kritische bespreking van de internationalisering van de voedselketen voor, staat vervolgens stil bij de agrarische, politieke en economische ontwikkelingen in België tussen 1945 en 2000 en heeft uiteindelijk de specificiteit van Vlaanderen als *case study* uit de doeken gedaan.

Deel II – bestaande uit hoofdstukken 4 en 5 – spitst zich toe op de predicaatanalyse van de receptenrubriek van de geselecteerde vrouwenmagazines. Hoofdstuk 4 doet een algemene situering van de receptenpagina's van *De Boerin/Bij de Haard/Eigen Aard*, *De Stem der Vrouw* en *Het Rijk der Vrouw* uit de doeken en schetst de vererfgoedingsbelangstelling van de magazines ten opzichte van de kookkatern als geheel. De analyse toont aan dat de vrouwenbladen zich in beperkte mate om culinaire vererfgoeding bekommeren en dat de vererfgoedingspredicaten vooral met betrekking tot voedselbewaring, feestelijkheden en afzonderlijke ingrediënten worden aangewend.

Hoofdstuk 5 situeert het beperkte aandeel van de vererfoedingspredicaten chronologisch en neemt de inhoud van de vererfoedingsinteresses van de onderzochte magazines onder de loep. De analyse legt aanzienlijke divergenties tussen de geselecteerde bladen bloot en verduidelijkt dat het vererfoedingsverhaal sterk ideologisch verschilt en bijgevolg onmogelijk in veralgemenende termen kan worden omvat.

Deel III – bestaande uit hoofdstukken 6, 7 en 8 – pikt in op de thema’s waarvan de predicaatanalyse heeft aangetoond dat ze het onderwerp van culinaire vererfoeding in de onderzochte magazines vormen en heeft deze thema’s aan een *close reading* onderworpen. Hoofdstuk 6 gaat over het verband tussen voedselbewaring en culinaire vererfoeding bekommerd en toont andermaal aan dat de vererfoedingsbelangstelling van de onderzochte magazines onmogelijk aan veralgemenende besluiten kan worden onderworpen. De *Boerin/Bij de Haard/Eigen Aard* eigent zich vooral de huishoudelijke inmaak als reactie op de industriële blikvoeding en de koude bewaring toe, *De Stem der Vrouw* zet zich tegen zogenaamd traditionele inmaak en *Het Rijk der Vrouw* gaat gedurende de onderzochte periode om verscheidene redenen tot de culinaire vererfoeding van de huishoudelijke inmaak en de industriële blikvoeding over.

Hoofdstuk 7 neemt het verband tussen feestcultuur, voeding en culinaire vererfoeding onder de loep en toont aan dat festiviteiten zelden of nooit in termen van typische gerechten worden benaderd in de onderzochte magazines.

Hoofdstuk 8, ten slotte, spitst zich toe op het gebruik van geografische adjectieven en *terroir* gerelateerde noties en duidt aan dat *De Boerin/Bij de Haard/Eigen Aard*, *De Stem der Vrouw* en *Het Rijk der Vrouw* zich met betrekking tot de toepassing van dergelijke predicaten veelal laten leiden door externe actoren zoals de NDALTP, die tot vererfoedingsinitiatieven overgaan en die de damesbladen tot vererfoedingsbelangstelling aanzetten.

Mijn onderzoek toont aan dat de zogenaamde (her)ontdekking van een ‘eigen’ verleden en een ‘eigen’ *Heimat*, althans wat Vlaanderen tussen 1945 en 2000 als *case study* betreft, niet als één van de fundamentele maatschappelijke krachten van een samenleving kan worden beschouwd. De (her)ontdekking vormt slechts een beperkt onderdeel van een reeks thema’s waaraan zuilorganisaties en commerciële instanties aandacht besteden. Tevens meen ik met mijn onderzoek te kunnen bijdragen tot algemene inzichten in de manier waarop samenlevingen met verandering omgaan. De angst voor verandering spoort belanghebbende actoren tot culinaire vererfoeding en dus tot de bescherming en bewaring van zogenaamd gekende aspecten van het voedsellandschap aan. Kortom, ik toon aan dat culinaire vererfoeding zich op het raakvlak tussen verandering en continuïteit – of althans constellaties die als dusdanig worden voorgesteld – bevindt.

Uiteindelijk wil ik wijzen op de vele velden waar mijn onderzoek me heeft gebracht en de deelthematieken die uit de analyse naar voren zijn gekomen. Het verband tussen culinaire vererfoeding en identificatie-

processen in de onderzochte vrouwenmagazines heeft niet enkel betrekking op voedingsgeschiedenis, maar legt aspecten van politieke, economische en sociale geschiedenis bloot. Daarnaast schrijf ik over landbouwgeschiedenis, over voedselproductie en -distributie, over genderrelaties en emancipatie, over technologie en consumentenvertrouwen, over de geschiedenis van het dagelijks leven en feesten, over marketing en communicatie, over gezondheid en genot, en over smaak en kwaliteit.